

A Márk-változat

Fabiny
Tamás

Beszélgetés Esterházy Péterrel

Márk evangéliumában a 15. fejezet egy mondata, a 26. vers így szól: „*Jézus hangosan felkiáltott: »Eloi, Eloi, lamma szabaktáni?«*, ez pedig azt jelenti, »*Én Istenem, én Istenem. Miért hagytál el engem?*«” Aki Esterházy Péter könyveit ismeri, az tudja, hogy azokban nagy szerepe van az intertextualitásnak, a különböző vendégszövegeknek és idézeteknek. Márk evangélista nem volt éppen posztmodern szerző, de az ő számára is természetes volt a vendégszöveg alkalmazása, hiszen itt nem tesz mást, mint hogy a 22. zsoltárnak, a szenvedő ember zsoltárának a kezdő mondatát idézi, és ezt adja Jézus szájába. Vagy legyünk pontosabbak: Jézus ezt imádkozta, és az evangélista részéről ez valószínűleg egy jelzés volt: csak az első mondatot idézi, de Jézus a kor szokásai szerint végigimádkozta ezt a zsoltárt, és folytatta a döbbenetes felütés után: „*Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?*” A szenvedés egészen naturalisztikus ábrázolását tárja elénk ez a mondat, hogy hogyan szenved fizikailag, de még inkább lelkileg ez az ember.

Amikor Jézus szenvedéstörténetét írják le, az egyes evangélisták máshová teszik a hangsúlyt. Amit úgy szoktunk nevezni, hogy „Jézus hét szava a kereszten”, az teljes körűen egyik evangéliumban sem található meg; ez valójában egy montázs, más szóval a különböző evangéliumokból összeállított színopszis, amelynek alapján ezt a hét jézusi szót együtt halljuk és továbbadjuk. Lukács számára például Jézus következő mondata – tulajdonképpen egy másik zsoltárszöveg – különösen is jelentős: „*Atyám, a kezedbe teszem lelkemet!*” Mert Lukács nagyon személyes hangvételű, meghitt, bensőséges evangéliumot írt. Az „*Atyám, kezedbe teszem lelkemet!*” mondat a zsidó kisgyermeknek esti imádsága volt, mintha valaki úgy imádkozna: „*Én Istenem, jó Istenem, becsukódik már a szemem.*” Jézus ezzel a gyermeki imádsággal az ajkán hal meg Lukács evangélista szerint. János evangéliumában Jézus utolsó szava egy másik szó, az „*elvégeztetett*”, amelyet mi magyarul sokszor félreértünk, mert azt gondoljuk, hogy ez a csőd bevalása, hogy vége mindennek, reménytelen minden. De itt az eredeti görögben a *telosz* szónak az igei alakja szerepel: a *tetelosz étáj*, ami azt jelenti, hogy ’beteljesedett’, ’céljához ért’, és ha ezt megértjük, akkor tudjuk, hogy ez nem a kudarc, hanem a győzelem megfogalmazása.

Márknál és Máténál megint más megközelítést találunk a passiótörténet végén: az a kérdés szerepel, hogy „*Én Istenem, én Istenem! Miért hagytál el engem?*” A néhai Andorka Eszter, a több mint tíz évvel ezelőtt meghalt kitűnő evangélikus teológus doktori disszertációját nem sokkal később bekövetkezett halála után kellett volna hogy megvédje, de tragikus halála megakadályozta ebben. Andorka Eszter a doktori disszertációját a *Kérdések Márk evangéliumában* témában írta: az evangéliumban végig lehet kísérni, hogy milyen kérdések szerepelnek egészen a csúcskérdésig: „*Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?*” Roppant nehéz kérdés ez. Egyrészt Istentől elhagyatva van az ember: Jézus Istentől elhagyatva, de Istenként szenved; másrészt azonban az is elmondható róla, hogy Istentől elhagyatva Istenhez tud kiáltani. Nehéz megérteni ezt a zsoltárverset, amelyet sokféle félreértés övezett

* Fabiny Tamás bevezetője és a beszélgetés szerkesztett változata. (A könyvből vett részleteket az író olvasta fel.) Budavári Evangélikus Szabadegyetem, 2015. január 5.

minden korban: a 22. zsoltárt értelmezték kollektívan is, vonatkoztatják egyéni szinten is, de mi azt valljuk, hogy ez Jézusban teljeseedett be.

Jól mutatja a zsoltárvers körüli félreértéseket, hogy a Jézus körül állók közül sokan azt hiszik, hogy ezzel Illést hívja. Van egy apokrif evangélium, amely annyira valószínűtlennek és elképzelhetetlennek tartja azt, hogy Jézus ezzel a szinte már istenkáromló mondattal az ajkán hal meg, hogy egyszerűen átírja ezt a mondatot: „Én erőm, én erőm, miért hagytál el engem?” Szomorúan

kell idéznem, szinte már a tragikomédia kategóriájába tartozó módon, hogy van egy önmagát komolynak tartó médiaszemélyiség, aki egy televízióműsorban nagypénteken azt mondta, hogy ezt a mondatot – „Eloi, Eloi, lamma szabaktáni?” – igazából mi, magyarok értjük legjobban, mert Jézus olyan nyelvet beszélt, amelyet mi, magyarok is értünk, és Jézus ezzel tulajdonképpen azt akarta mondani: „Él, él, lám, szombat után is.” Ez a kitűnő médiaszemélyiség ezzel azt állította, hogy íme, az evangélium számunkra, magyarok számára sokkal többet jelent, mint bármely nép számára. Nem viccelt, halál komolyan mondta, és én nem tudtam, hogy sírjak vagy tiltakozzam, tiltakozva sírjak vagy sírva tiltakozzam. Azt gondolom, hogy meg kell maradnunk az eredeti

márki kontextusban, és el kell tudnunk fogadni, hogy Jézus valóban ezt az egészen döbbenetes paradoxont vallotta, hogy egyrészt Istentől elhagyatva van, ám mégis tud Istenhez imádkozni. Isten az, akihez odafordulhat, és ő az, aki magához emeli őt. Ezek a márki kérdések kísérjenek végig minket, akkor is, ha ez a mondat a hatástörténetben, szépirodalmi szövegekben bukkan föl. Talán sikerül megéreznünk az evangélium mélységét, erejét és titkát.

Fabiny Tamás: *A könyv megjelenését követően többen megjegyezték, hogy az Egyszerű történet vessző száz oldal – A Márk-változat című könyvednek költői lebegéssel megáldott szövege radikálisan eltér a megszokott Esterházy-művektől. És ez nem csupán arra vonatkozik, hogy ezúttal nem kell másfél oldalas mondatokat olvasni. Valóban próza-e ez a mű?*

Esterházy Péter: Ismert fogalom a lírai próza, amit én nem szeretek; többnyire kurzívval szedik és legfőbb tulajdonsága, hogy se nem líra, se nem próza. Az én írásaimat többnyire nem a cselekmény mozgatja, holott a rendes prózára általában ez jellemző. A zenei szerkesztés, a visszatérő motívumok, az ismétlések, inkább ezek. Ennek a könyvnek a megírása előtt azt a célt tűztem ki magam elé, hogy egy-egy jelenet ne legyen több egy oldalnál. Spirálfüzetbe írok, aminek egy oldalára nagyjából 1800 karakternyi szöveg fér el, ezért mindannyiszor megjelöltem az oldal kétharmadát, ez 1500 leütésnyi szöveget jelent, ami ebben a kötetben egy szedett oldalnak felel meg. Ez első pillantásra nevetségesnek hathat, de gondoljunk arra, hogy a szonett versforma ennél jóval kötöttebb.

F. T.: *Az Egyszerű történet vessző száz oldal „kardozós” változatánál viszont csaltál, mert ott egy-egy témát több oldalon keresztül is kifejtesz, ugyanakkor minden rész egy oldalnak mondja magát.*

E. P.: Nem csaltam, mert odaírtam azt is, hogy én döntöttem el, mennyi egy oldal. Hogy mi egy oldal.

F. T.: *Ebbez képest a Márk-változatban már fegyelmezetten tartottad magad az egy oldal szabta kerethez.*

E. P.: Ez azért van, mert komolyan vettem a címet s benne a száz oldalt. És az „egyszerű” jelzőt is igyekeztem, csak azt nem olyan egyszerű komolyan venni. Mert rövid mondatokat írni nem technika, hanem sokkal inkább pozíció kérdése. Attól függ, hogy hol áll az ember, honnan nézi az adott dolgot. És ez nem mindig csak elhatározás kérdése. Bármikor tudok én rövid mondatokat írni, de ez nem mindig segít, mert az író szakmájában a tudás vagy éppen a nem tudás nem feltétlenül segít. Az autószerelőt segíti, ha mindent tud, az írókat nem okvetlenül.

F. T.: *Talán nem túlzás azt állítani, hogy ez a könyv teológiai mű. Persze nem a szó klasszikus értelmében. Inkább teológiai lírának, afféle teopoézisnek mondanám. Ez annyit jelent, hogy nem csupán beszélünk Istenről, hanem költői módon igyekszünk őt megközelíteni. Tetten érhető ez a műfaj a Márk-változatban?*

E. P.: Veszélyes dolog ez, mert hiba volna ilyesmit akarni. A könyv felvet bizonyos problémákat, amelyek meghatározzák a formát, a megközelítés módját. Ha a teopoézis a legmegfelelőbb forma, akkor jó volna, ha ez az volna. Istent költői módon megközelíteni... hát ennek tudnék örülni.

F. T.: *Annál is inkább, mert a mű alapanyaga a Márk írása szerinti evangélium.*

E. P.: Igen, és ez csak még problematikusabbá tette az írást, hiszen itt nem akármilyen szövegről beszélünk. Súlyosan el kell gondolkodni Isten és a szó viszonyán. Mít jelent a sugalmazott írás? Szabad-e egyáltalán hozzányúlni ehhez a szöveghez?

F. T.: *Tegyük hozzá, nem szoktál nagyon gátlásos lenni a szakrális nevek, szavak használatát illetően...*

E. P.: Nem. De az íráshoz mindig kell egyfajta szabadság, márpedig az Evangélium szövegétől nehéz szabadulni, nehéz úgy használni, hogy nem gondolunk arra, mit gondolnak erről mások. Ezért is van az szerintem, hogy egy pap nem lehet jó költő, mert az ő hite olyan erős korlát, ami lehetetlenné teszi az íráshoz szükséges szabadság elérését. Most, hogy kimondtam... hát lehet, hogy ez mégsem igaz.

F. T.: *Te hogyan látsz munkához?*

E. P.: Olvasom a témához kapcsolódó írásokat, kommentárokat. Sokat kell olvasni, ami sajnos nem nagyon segít. Emlékszem, a '80-as évek elején írtam a *Kis magyar pornográfiát*, amelynek van egy kuruc kort megidéző része. Akkor úgy gondoltam, hogy kuruc kori naplókat kell olvasnom. Elolvastam legalább ezer oldal naplót, és nagyjából annyit tudtam felhasználni belőle, hogy „iszák”.

F. T.: *Persze, mert soha nem tudod, hol és mikor találod meg a fontos szót.*

E. P.: Így van, de azért a munkának ebbe a részébe fektetett erőfeszítést érdemes korlátozni. Mert az ember tudatlanságból tudatlanságba esik: minél többet olvasok, annál inkább látom, mennyi mindent nem tudok.

F. T.: *A Márk-változatban egy kitelepítés története ötvöződik a Márk írása szerinti evangéliummal. Az ország északkeleti részére száműzött édesanya a második férjével él, mert első, zsidó férjét 1944-ben megölték. Az apa orvos és erős alkoholista. A nagyobb fiú, Péter író, mindent lejegyez, a kisebbik fiú ugyanakkor siketnéma, vagy legalábbis annak tette magát. Ő azért nem szól, mert magában folyamatosan imádkozik, úgy gondolja, hogy a csönd az imádság tere, és neki ebben kell élnie. Jelen vannak még szolgálók, rendőrök, nagymamák, és ehhez a históriához csatlakozik a Márk által lejegyzett evangélium...*

Részletek a könyvből

1. Ez a kezdés. Imádkozni hamarabb tudtam, mint beszélni. De titokban mind a kettőt. Azt nem mondanám, hogy már az anyám hasában is imádkoztam, de még azt sem, hogy rögtön, amint vértől iszamáson megérkeztem az ő vékony, remegő combjai közé, ide, a világba, hogy akkor, akkortól. Költőieskedhetnék, hogy ez az induló láb-

közi gögicselés volna a legszebb, a leginkább ima, de inkább ne. Amikor Budapestről az ún. „kitelepítés” során egy észak-magyarországi faluba zsuppoltak minket, az egyik legmódosabb helyi nagygazdához, kulákhhoz kényszerszálásoltak be. A „nép ellensége”-besorolást nyertük el, játszva megelőzve a szoba jöhető vetélytársakat, katonatiszteket, gyárosokat, mindenféle elnyomó burzsujokat. Sokáig szerettem volna burzsuj lenni, olyan jó titokzatos szó. Engem kicsit zavart, hogy nem értem, a bátyámat nem zavarta. Szép, mondta, és zszizsegve ismételte, zszszs burzszzssujj. A vége, akár egy jajongás. Egy, igaz, tágas szobába zsúfolódtunk, apám, anyám, a bátyám meg én. Szabályos négyzet alakú volt, ez valamiért mindenkit meglepett. És nyugtalansággal töltött el. Mintha jel vagy jelzés volna. Honnan, mi végre, nem kutakodott senki. 50×50 lépés, az én első, totyogós lépéseimmel. Kis ingások, tántorodások, mintha részeg volnék. Noha abból a szobából kizárólag az apám szokott volt részeg lenni.

2. Kevésbé részeg lépésből lett negyven, majd harminc is. Számoltam, és azt gondoltam, akkor tehát lesz húsz is, tíz is, egy is. Nulla is? A hétmérföldes csizma; de többnyire meztélláb voltam. Ha most odamehetnék, ha állna még a ház, nehézkes lépteimből olyan kilenc kellene. – Van ablak, mégis, mintha nem volna. Mintha be volnék zárva. Csak éjszaka érzem úgy, hogy rés nyílik, az ágyamból ferdén föl. De akkor máris a csillagokig. Fölöttem a falon függ a Kisjézus. Hasonlít rám. Pufók, mosolygós, erős. A Kisjézus arca mintha egy ezüstös szentségtartóba lenne fogva, mintha sugarak röppennének széjjel a szinte Napnak tetsző fényes fejcskéből: ez látszik erőnek. Nem anyám bölcső fölé hajló, fáradtan diadalmas arca, nem apámé, ki egy régi fénykép tanúsága szerint csöndes meghatódottsággal figyel valamivel távolabbról, még csak nem is anyám melle, hát az volt az igazán diadalmas, nem ezek az első emlékeim, hanem ez a sugárzó Kisjézus, ki fölöttem függve állandóan jelen van, figyel, mosolyg.

3. A nagymama ritkán mosolyog. Fejéből nem indulnak sugarak. Ellenkezőleg, mintha elnyelte volna a fényt, a ráncai, azok nyelték el. Váratlanul jött, ment. Egyszer csak ott ül az ágyamnál, és Istenről beszél. Úgy, mintha a szomszédról mesélne. Vagy a süketnéma postásról, a Gerzson bácsiról. Meghalt a fia a háborúban, apám öccse. Lelőtték az oroszok. A németek. A partizánok. Eltűnt. Sokáig nem akarta ezt elhinni. Hogy előbb halt meg a fia, mint ő, előbb a gyerek, mint az anyja, hogy ez egyáltalán lehetséges. Arra jutott, hogy akkor az Úristennek kellett megölnie a fiát, másképp ez nem lehetett. Szóval végül is elhitte. Egy egész álló napon át jajveszékelt és zokogott. Senki nem mert hozzá szólni. Volt egy pillanat, amikor úgy látta, hogy ha a fia meghalt, nincs, akkor az Úristen is meghalt, nincs, de azután elmúlt ez a pillanat. Amikor elfogytak a könnyei, az erő is elhagyta, és két napig egyfolytában aludt. Mikor fölébredt, az Isten süketnéma lett. Így mesélte, és a homlokomra keresztet rajzolt a bütykös hüvelykujjával. Úgy tud mesélni az Istenről, hogy fölfoghatatlan lesz, hogy az Isten ne volna. Pláne, hogy az Isten meghalt volna. Hogy ennek nincs értelme. Azért mondtam a szomszédot meg a postást, mert azok mindig vannak, látva látjuk. A nagymama történetei az Istenről – szóval volt bennük ez a biztonság, hogy ha már senki sincs, az Isten akkor is van. Bár azt, hogy senki sincs, nehéz elképzelni. A senkit meg a mindent nehéz elképzelni.

4. Senki, minden, a bátyám szereti a komolyat. A komolyságot. Tervei vannak. Tervez. Gondol például a holnapra. Én többnyire csak a mostra. Az is olyan sok! Megalapította a Titkos Kincstárat. Te még kicsi vagy, pöcsös, *éretlen*, de azért beveszlek. Nekem két szavazatom van, neked egy. De nem élek vissza a helyzetemmel, ígérem. A Kincstár a szénapadláson van. Lopni sajnos nem szabad, mert akkor már rég elloptam volna az Ágoston kulák bácsi hajhálóját. Micsoda darab! Kis szakadás van rajta, és bűdös. Savanykásan bűdös. Nagy fogás volna. Én hoztam az eddigi legszebbet, egy léggömböt, egy lufit. Piros, fonnyadt léggömb. Olyan, mint egy arc, vagy inkább álarc, nagy sebhellyel. Apám cigarettájának nyoma. Ivott már, és akkor. Nagyot nevetett. Én sírni kezdtem, nem egészen őszintén, de valahogy mutatnom kellett, hogy most nekünk, gyerekeknek van igazunk. Van gesztenyénk, régi pénzünk, pengő, a traktorral egy fémdarab, biciklinyereg. Meg egy pók, keresztispók. De aztán beszáradt. Kezdetben döglötten is vad és félelmetes volt. Ijesztő. Aztán az idő kiszívta az ijesztést. Sokszor eszembe jut a levegő, amely a léggömbben volt. Ha én volnék az Isten, mondom a bátyámnak, a

lufiba bújnék. Mert akkor volnék is, meg nem is, látszanék is, meg nem is, viszont szállna, aminek szállnia kell. De te nem vagy az Isten, hanem hülye vagy, azzal beledönt a szénába. Pedig akkor már erősebb voltam.

5. Erősebb vagyok, de hagyom. Jó vele birkózni. Átfogja a derekam, mintha táncolnánk. Én is tudom azt gondolni, kis hülye. Azt nem, hogy én volnék az Isten. Azt senki se gondolja. Csak a Lucifer. De ki is lett lökve az Égből. Taszítva. Jogos. Azt viszont gondoltam már, hogy Isten a példaképem. Nem mindenben, például a nagymama másik fiát nem kellett volna megölni. Nem számoltam, de legtöbbször az Istenre gondolok. Többször, mint a szüleimre, többször, mint a játszásra, többször, mint a piros, halott léggömbre. Ki sem mondom, hogy van Isten, olyan izgalmas. Ezeket a nagymamától tanultam, de ugyanezt látom az ágyam fölötti, ezüstösen sugárzó képen. Hogy van valami biztos. Nem biztonság, talán rosszul mondtam az előbb, ennek a „biztos”-nak nincs célja, iránya, nem én vagyok, aki jól jár, de jó tudni ezt, tudnom, hogy ez így van. Hogy láthatóan így van. Ez a kettő vitt az imádkozáshoz: az ezüstkép meg a nagymama. Az imádkozásomhoz nem kellenek szavak, így jól jön a nagymama süketnéma Istene. Titkolom, hogy tudok beszélni, és nem adom jelét, hogy érteném, amit mondanak nekem. De hát nem is mondanak semmit. Gügyögnek, meg szeretnék, ha produkálnám magam. Ezt minek, nem. Anyám aggódik. Nem sajnálom. Semmi hang, se ki, se be, semmi, és a semmivel szemben olyan nevetéses az aggódás.

F. T.: *Többször előjött a szövegben az a gondolat, hogy én volnék az Isten. Vagyis az író nem csupán a szövegbe építi Károli Gáspár fordítását, hanem – a blaszfémia határát súrolva – egyes szám első személyben jeleníti meg Istent. Vagyis az elbeszélő önmagára vonatkoztatja azt, amit Jézusról mondanak. Ebben az írásban ki az, aki ennyire személyesen magára veszi Istent?*

E. P.: Jorge Luis Borgesnek van a *Pierre Ménard, a Don Quijote szerzője* című novellája, amely arról szól, hogy valaki nem lemásolja, hanem újírja Cervantes művét. Ráadásul úgy teszi ezt, hogy minden szó azonos az eredetivel. Különös és nagyon szép gondolat ez, évszázadokkal később pontosan ugyanúgy megírni a regényt. Nem másolni, megírni. Nagyjából erről van itt szó, újírni pontosan ugyanazt, és ez megadja azt a szabadságot, hogy az én azonosulhat Istennel. És ez innentől kezdve már nem szemtelenség, nem szemtelenkedés.

F. T.: *Vagyis az elbeszélő jézusi perspektívából szemléli az életet.*

E. P.: Igen, de az egész nem arról szól, hogy valamelyik gyerek Jézusnak gondolja magát. Inkább csak ezt a hangot hallja, és így a lehető legközelebb lép a történésekhez.

F. T.: *Mennyire szükséges mindehhez és általában az ember számára a csönd, a hallgatás, ami többször visszatér a történetben? És egyáltalán: hogyan viszonyul egymáshoz Isten és az ember némasága?*

E. P.: Nagyon keveset tudunk mi már a csöndről. Annyira, hogy egyes embereket kifejezetten zavar a csönd. Bárhol és bármikor lehet imádkozni, de egy gyermek még radikálisan közelít ehhez a kérdéshez, egy tiszta terület

kell neki ahhoz, hogy kapcsolatba léphessen Istennel. Tiszta, szómentes terület kell, és innen nézve már az sem egyszerű ügy, hogy szavakkal imádkozunk.

F. T.: *A gyermek a könyv egy pontján teljesen oda nem illő imát mond el magában, s ehhez az író hozzáfűzi, hogy teljesen mindegy, mit imádkozunk, mert az imádság az imádság. Vagyis nem a (zavaró?) szavakon van a hangsúly, hanem a lélek nyitottságán.*

E. P.: Persze nem egészen mindegy, mit imádkozunk, de ostobaság volna stiláris szempontból megítélni egy imát.

F. T.: *Farizeus dolog túlcizellálni egy imát?*

E. P.: Megvizsgálni, hogy mint szöveg rendben van-e? Na és mi van, ha nincs rendben? Keressünk egy olyan templomot, ahol jó, élvezetes prédikációkat lehet hallgatni? Nem kell keresni! Oda kell menni, ahová tartozunk, mert nem szórakozni járunk a templomba. A szószékről elhangzó szavak fontosak ugyan, mégis más státusban vannak, mint más helyen.

F. T.: *Igehirdetőként magam is többször kerültem olyan helyzetbe, hogy az istentisztelet végén odajött egy testvérem, és megdicsérte egy-két, a prédikációban elhangzott mondatomat, amit bizony én nem mondtam. De ő ott és akkor azt akarta hallani, és ki is hallotta abból, amit mondtam. Úgy gondolom, nem önszuggesztió ez, hanem sokkal inkább arról van szó, hogy az Úr még így is képes szólni valakihez.*

E. P.: Ezek az igazán jó prédikációk!

F. T.: *Bizony, amit még az igehirdető sem tud elrontani!*

E. P.: Egyébként a regény is így működik. Maga az író se tudja elrontani. De annak már nagyon jó regénynek kell lennie... Senki sem tudja megmondani, miről szól egy regény. Ha jó mű, akkor elég tágas, elég nyitott ahhoz, hogy az olvasó megtalálja benne azt, amit keres.

F. T.: *Az ember csöndjét még valahogy meg tudom érteni, Istenét már kevésbé. Kertész Imrét idézve Isten csödjéről beszélsz. A kettő alighanem össze is tartozik. Idézed a könyvben Ebelinget, aki azt írja, hogy „vannak nagy csöndek, a szó nélküli Isten és az istentelen szó ez a csönd”.*

E. P.: Ez a 20. század egyik nagy tapasztalata. Hogyan függ össze a szenvedés és Isten jósága?

F. T.: *Ez görög szóval a teodicea problémája. Hogyan engedheti meg Isten a világban tapasztalható, mérhetetlen szenvedést? Hogyan egyeztethető ez össze az ő végtelen jóságával?*

E. P.: A felolvasott részletben a fiát elvesztő nagymama is ezt a kérdést teszi fel: miért engedi meg ezt az Isten? Ez a valódi, a nagyon nagy kérdés.

Részletek a könyvből

24. (...) Várok valamit a Kisjézustól. Hogy Jézus csöndje megszólal. Istengyermek. Én is Isten gyermeke vagyok. Ha részeg az apám, ez mindig eszembe jut. Néha jobb volna, ha csak én volnék Isten gyermeke, de sajnós mindenki az. A bátyám is. Az apám is Isten gyermeke. Rá is fér. A rendőrök is, ami hát elég furcsa. Meghökkenítő. Vagyis Isten eléggé furcsa, meghökkenítő. Mondja a bátyám, kifürkészhetetlen. Én azért fürkészem.

25. Jó fürkészni. A legfürkészősebb a nagyanymám szeme. Mindenre így néz, nem csak rám. Ne siess semmit el, megvár, aki leszel, mondogatja, nem nekem, nem a bátyámnak, közénk. Valamiért ettől megijedünk. Vár, aki leszek. Jó ez nekem? Álltok itt halomban, nevet nagymama, Istennek halmjai. Nem emlékszem, hogy máskor is nevetne. Miért? Apámra is így néz, aki azonnal elkapja a tekintetét. Ezt nem jó látni, el is kapom a tekintetem, hogy ne lássam. Az milyen, amikor az Úr kapja el a tekintetét? Zavartan lesüti a szemét. A kínos teremtés. Zsenánt, mondja anyám.

Ő egyébként nem, ő hetykén visszanéz. A nagymama nyilván jóban van az Istennel, annyit beszélgetnek. Nem mintha én ne lennék jóban, de ahhoz kell az állandó imádkozás. Nem mintha nehéz volna imádkoznom. Nem mintha az Isten és a szó közel volnának. Vannak nagy csöndek. A szó nélküli Isten és az istentelen szó, ez a csönd. A nagymamát leszámítva az imádkozás mégse olyan, mint a levegővétel. Azt nem kell akarni. Nem lehet nem levegőt venni. Viszont lehet nem imádkozni. Én még nem próbáltam, de tudom, lehet. A bátyám például porciózza, reggel meg este meg evéskor. A Róza néniék meg csak vasárnap. Az annak az ideje, megadni az Úrnak, ami az Úré. Anyám nem figyel imádkozáskor, ide-oda pillog, rakosgat közben. Apám meg mintha sírna, mintha nem tudna kijönni belőle az imádkozás, mintha magához könyörögne. Az a legszomorúbb. Egyikőjüket se értem. Mári föláll kis terpeszben az ágyamra, közel megy a Kísjézushoz, és nagyon halkán, mint egy titkot, rálehel a kép üvegére: Nincs Isten.

F. T.: *Ez itt egy manipulált idézés. A Bibliában is benne van, hogy nincs Isten. A 14. zsolttárban olvashatjuk: „...azt mondja a bolond a szívében, nincs Isten.”*

E. P.: A könyvben a lábjegyzet is megjelöli a zsolttárt, és hozzát teszi, „attól tartok, és remélem, a szövegössze-függésből kiragadva”.

F. T.: *Ha már ennyit beszélünk az imádságról, essék szó a bűnről is. A könyvben a kisfiú egyre vadabb dolgokat tesz, eltapossa a csirkéket, igaz, hogy csak álmában, de fojtogatja az agyvérzést kapott nagymamát. A könyv végén pedig hagyja meghalni a testvérét. Olyan, mintha a bűn felé sodródva egyre inkább elszakadna Istentől.*

E. P.: Az nincs is igazán eldöntve, hogy ez valóban Istentől való elszakadás-e vagy sem. A gyerekek esetében gyakran felvetődik, hogy miféle korlátok határozzák meg az életüket. A jólneveltségből fakadó korlátok őket még nem tartják vissza. Gondoljunk a gyermekkori kegyetlenkedésekre, az apró állatok megkínzására. A gyermekekben még nincsenek definiálva azok a korlátok, amelyek a felnőtteket jó esetben már visszatartják. Van egyfajta istenképünk, s ezért gondoljuk azt, hogy mi határozzuk meg, mi jó és mi nem.

F. T.: *De meg lehet-e rajzolni Istent?*

Részlet a könyvből

36. (...) Csak az mond el egy történetet – nem tudom.

37. – aki hiszi, hogy el tud mondani egy történetet. Szinte belebújok, olyan közről nézem a keresztben függő testet. Át van ütve szögekkel, a csukló és a lábfej. Vörössel meg van festékezve, ez a vér. A fején töviskoszorú, arcán vércseppek. Lekaparnám, de félek hozzányúlni. Isten fia, veszélyes. Az ágyra állok, én is terpeszben, nevetnem kell. A Kísjézuson nem talállok sebeket. Nem volna szabad lerajzolni az Istent. Olyan, mintha egy tigris kutyanak néznénk. Láncon, házőrzőnek. A nagymamának vannak könyvei. Bűdöskönyvek, fintorog anyám, ez a nevük. Penészszaguk van. Az egyikben láttam egy gyönyörű állatot. Gepárd a neve. Ha merném, ilyennek képzelném az Istent. Gepárd láncon, ilyen nincs. Látszik a képen. Házőrző gepárd: nincs. A cirkuszban sincs gepárd. Tigris van, de már az is hihetetlen. Vagy nem igazi tigris, cirkusztigris csak. C-tigris. És akkor megint, hogy mi köze a tigrisnek a c-tigrishez. Pedig a tigris nem végtelen. De mintha valami végtelen mindenhol volna. Valami gepárd. A bátyámnak van egy gepárdos ceruzája. Gepárdminta. De lehet, hogy zsiráf. Végtelen még a Krisztus arcán a szenvedés. Mert ott van minden ember szenvedése is. Nehéz mérni. És hogy áll a Róza néni szenvedése az anyáméhoz, az R-szenvedés az a-szenvedéshez? Folyton ugyanoda jutok. Mindig születik valaki, és akkor az ő szenvedése hozzájön a Krisztuséhoz. Szóval akármilyen nagy számot mondok, a Krisztusé nagyobb lesz. Mert aki meghal, annak a szenvedése ott marad a keresztén. Látni.

F. T.: *A két kép, az erős, pufók gyermek és a megfeszített, meggyötört test más-más képet rajzol Jézusról. Mit jelent a történetbeli gyermeknek Jézus szenvedése?*

E. P.: Engem kamaszkoromban nagyon zavart, hogy magam körül mindenütt a szenvedő Krisztust láttam. Nem értettem, hogy mindenütt a szenvedést látjuk, holott a keresztény hit lényege a szeretet.

F. T.: *Igen régi adoma, hogy szétnéz a gyerek az egyházi iskolában, ahol mindenütt feszületek vannak, és csak annyit dűnnyög magában, ajaj, ezek itt nem viccelnek...*

E. P.: És legalább ennyire zavart a katolikus templomok szépsége, vagyis inkább gazdagsága. Én rögtön szétosztotam volna mindent a szegények között. Persze nem találtam követőkre.

F. T.: *Van-e szenvedő Isten? Azt írod a könyvben: „...az Isten egyedül van, egyedül van, ha nem imádkozom. A magányos Isten veszélyes, mindenesetre kiszámíthatatlan.”*

E. P.: A teremtést és a szenvedést is újra és újra meg kell értenem.

Részlet a könyvből

75. Az vitézek bevivének engemet az palotába, mely az törvénytévő ház vala, és mind az egész sereget egybe gyűjték. És bíborba, bársonyba öltöztetének engem, és az én fejembe tevének tövisből font koronát. És kezdének engem köszönteni, egészséggel, Sidók királya. És verék vala az én fejemet nádszállal, és pökdösnek vala engemet, és térdeket meghajtván tisztelnek vala. És mikor eléggé csúfoltak volna engem, levetkeztetének az bársony ruhákból, és felöltöztetének az én magam ruháiba, és kivivének, hogy megfeszítenének engem. Elég. Mondtam, hogy elég. Ki vagy te, hogy beleszólj egy történetbe? Én fekszem az ablakhoz közelebb, így fel tudok sandítani az égre. Sandítasz?, kérdi a bátyám. Sok szót tanulok tőle. Aki meghal, abból csillag lesz. Nem kérdezem, hogy az apja melyik csillag. Nem is biztos, hogy tudja. És az élőhalott nagymama? Az már csillag? Aki meghal, az csillag, aki él, az Föld.

F. T.: *Igazán gyönyörű Károli Gáspár régi szövege, de szívbe markoló a hozzá fűzött kiegészítés is. Itt az ember Isten utáni vágyódásáról van szó, de egyúttal a rivalizálásról is. Ki van közelebb Istenhez? Mondják, hogy ebben a könyvben is Júdás és Jézus küzdelmének problematikája van jelen, de úgy gondolom, hogy Kain és Abel konfliktusa is ott feszül a szövegben, amit csak tetetőz a végén az egyik testvér tisztázatlan halála. Valamiféle testvérharc folyik itt. Az idősebb fiú a szavakban él, az öccse pedig az imádság csöndjében.*

E. P.: A szavak veszélyesek. Egyfelől jók arra, hogy segítségükkel megfogalmazzunk, megértsünk valamit, de

éppen így el is tudunk fedni szavakkal bizonyos dolgokat. Persze a csönd sem veszélytelen. Azt hisszük, hogy a csöndbe bármit bele tudunk gondolni. A csöndhöz el kell jutni, mert az egy magasabb rendű beszéd. Gondoljunk arra, mennyire más a némaság és a hallgatás! Nem könnyebb csöndben lenni, mint beszélni.

F. T.: *Ha közelebb akarunk kerülni Istenhez, akkor beszélünk kell, vagy inkább csöndben kell lennünk?*

E. P.: Úgy gondolom, hogy a klasszikus imádkozás elvezet a csöndhöz. Ha az ember nagyon sokszor mond el egy imát, akkor egy idő után már nem fogja fel igazán a szavak jelentését. De még így is jó elmondani.

F. T.: *Szerzetesi közösségek átélik ezt. A napjaikat strukturáló, vissza-visszatérő énekek is hasonló állapotot eredményeznek.*

E. P.: És ez már közösség, amiről még nem is beszélünk.

F. T.: *Ebben a könyvben és a többi művedben is többnyire csak egyének, magukban álló emberek szerepelnek, a közösség hiányzik. Miért?*

E. P.: Éles kérdés ez, mert lényegében az egyházzal beszélünk. Hol tud belépni az egyház az emberek életébe? Könyveimben az egyes emberek küzdelmét látjuk Istenért, a csöndért vagy akár a túlélésért, és bizony nem látszik az, hogy egy közösség tudna ebben segíteni. A közösség erejéről a futballról vagy családról szóló könyveimben tudok igazán beszélni. De jelen van a közösség, amikor a nemzetről, a nyelvről, vagyis lényegében a hagyományról beszélek. Mert a hagyomány teremti a közösséget, függetlenül attól, hogy meccsre vagy misére járunk.

F. T.: *Egy harmadosztályú focicsapatban meglátod a közösséget, ugyanakkor könyveid szereplői egymagukban vívódnak Istennel.*

E. P.: Nekem erre vonatkozó közösségi élményeim a piarista gimnáziumból vannak. Én az egyház valódi közösségét nem tapasztaltam meg. Amikor külföldön voltam templomban, mindig lenyűgözött az, hogy bárhol bementem egy misére, tudtam, hol vagyok. És úgy tekintettem az engem körülvevő hívekre, mint akikhez közöm van.

F. T.: *Lehet, hogy könnyebb egy külföldi egyházat szeretni.*

E. P.: Persze, hiszen nem tudok róla semmit. Örök példám: ha a berlini utcán masíroznak a neonácik, arra csak legyintek, oldják meg a németek, de ha ez Budapesten történik, akkor összeszorul a gyomrom, mert más a tétje a két dolognak.

F. T.: *Látsz-e arra reményt, hogy Magyarországon legyenek olyan egyházi közösségek, amelyek képesek nyújtani az embereknek a közösség, a valódi befogadás, a szeretet, a megélt irgalom élményét?*

E. P.: Úgy gondolom, hogy ennek megteremtése a fiatalabb generációk munkája lesz. Ugyanakkor tény, hogy ők még nálunk is jobban idegenkednek az intézményektől. Hallatlanul érzékenyek az intézményi szemfogatásra, és ez így van jól. Mégis, csak bennük bízhatunk ebben a tekintetben. Valamit újra kellene kezdeni. Én ebben a kérdésben már túlságosan konzervatív vagyok, alig tudok kritikus lenni az egyházzal szemben.

F. T.: *De azért néha sikerül...*

E. P.: Hát igen. Főként nagymamám miatt nem tudom kritizálni az egyházat, mert ő egy kicsit olyan nekem, mint a könyvben leírt nagymama. Látszott rajta, hogy valóban hívő, és később kiderült, igen ritka az ilyen ember. Én az ötvenes években kerültem kapcsolatba az egyházzal, amikor az egyház teljességgel vert helyzetben volt. Avval könnyű rokonszenvezni.

F. T.: *A vert helyzet nem mindig ismérve az egyháznak, különösen akkor nem, amikor a világi hatalomhoz igyekszik közelebb kerülni.*

E. P.: Figyeltem én ezt a '90-es években, és úgy gondolom például, hogy a korábban elvett ingatlanok visszaszerzéséért folytatott helyezkedés nem okvetlenül a birtoklási vágyból fakadt, hanem sokkal inkább a normális működést igyekeztek biztosítani. De nem vagyok biztos abban, hogy sikerült megállni a megfelelő határon.

F. T.: *Valaki azt írta A Márk-változatról, hogy a szöveg egyetlen, hosszú imádság, és az imádságok az égből összeérnek.*

Részlet a könyvből

83. Gyáva a szívem. Az imák az Égben összeérnek. Uram. Valahogy már késő. Nem tudom rád bízni magam. Noha nem akarom csüggedten tudomásul venni – se magamat, se a bűnösségemet, se téged. De be se akarok csapni senkit. Legföljebb téged. Az ima a szív emlékezetének gyakori ébresztgetése. Gyakrabban kell emlékezni Istenre, mint ahogyan lélegzetet veszünk. Irgalom Atyja, ne hagj el. Hogyan tovább? Erre várok tőled választ, mert ez az én kérdésem. Úgy szoktál válaszolni, hogy nem válaszolsz. Szépen tudsz hallgatni, Uram. Ha kérdezek, hallgatsz, és ha már nincs több kérdés, az lesz az igazi válasz. Mégis most azt kérdem, mi végre. Ki vagy Te, Uram, és ki vagyok én? Tudom, rossz kérdés. Engedj látnom. Árva szívem holt erét töltsd meg, égi Jóság.

F. T.: *Ez már nem próza, inkább költészet, a beszélgetés elején emlegetett teopoézis. Márk evangéliumával kezdjük, azzal a kérdéssel, hogy „Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?” Majd a könyv apropóján beszélünk az ember és az Isten csöndjéről, a némaságról. Volt, aki azt mondta, hogy a könyvben nem a gyermek süketnéma, hanem Isten. Erre szerintem a könyv rácsáfol. A Márk írása szerinti evangélium 9. részének 25. versében Jézus azt mondja a süketnémának: „Te néma és süket lélek, megparancsolom neked: menj ki belőle, és ne menj bele többé!” Később pedig a kételkedő tanítványoknak ezt mondja: „Ez a fajta semmivel sem üzhető ki, csak imádsággal.” A kettő között pedig a süketnéma fiú édesapja mond egy megrendítő mondatot: „Hiszek, segíts a hitetlenségemen!” A hit és a kétely viszonyát hogyan ítéled meg?*

E. P.: Nem valamiféle statikus dolog az, hogy az ember hisz vagy nem hisz. Jelenits István piarista tanáromtól hallhattam még ifjúkoromban azt, hogy a hívőt mindig a hitetlenség kísérti, a hitetlent pedig a hit. Ez a becsületes hozzáállás ehhez a kérdéshez. Az igazán mély hit ébreszt kételyeket. Ritkán látni igazán hívő embert, és aki azt állítja, hogy nem irigyli őt, az nem őszinte. Nincs, ami nagyobb biztonságot adna a valódi hitnél. Óriási élmény tudni, hinni azt, hogy van valami jó. Bennem, benned, a világban, valahol, de biztosan van.

Fabiny Tamás (1959) lelkészé avatása után a Siófok–Kötcse–Balatonszárszó társgyülekezetben volt segédlelkész; 1986-tól tizenhárom évig Budapest-Kőbányai Evangélikus Egyházközség lelkészeként szolgált. 1990 és 2006 között az Evangélikus Teológiai Akadémián, illetve az Evangélikus Hittudományi Egyetemen tanított. Teológiai doktorátusát Erlangenben szerezte. 2005-től egyetemi tanár. 1990 óta összesen hét könyve jelent meg. 1996 és 2006 között a Duna Televízió külső munkatársaként vallási műsorokat szerkesztett. 2006 óta az Északi Egyházkerület püspöke. A feladatmegosztás alapján a Magyarországi Evangélikus Egyház médiamunkáért, diakóniai munkáért, külügyi kapcsolatokért és lelkésztovábbképzésért felelős püspöke. 2010 óta a Lutheránus Világszövetség alelnöke.